

Розділ п'ятий. ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

5.1 Оксана ГОРКУША. Експертний висновок на книгу М.А. Дорогого «Библейская философия. Краткий очерк по основным проблемам философии о происхождении природы, жизни, человека (Философия. Библия. Наука). Сравнительный обзор».

Книга М.А.Дорогого (магістра богослів'я), що призначена для найрізноманітнішого кола читачів, які, як зазначає автор, “шукають Абсолютну істину”, є авторським баченням гносеології, онтології, антропології та соціології. Специфічність прочитання пізнавальних, онтологічних, антропологічних та соціологічних проблем автором книги зумовлена його світоглядними переконаннями.

Людство впродовж всієї історії існування намагалось збагнути буття та знання, людину та суспільство з найрізноманітніших позицій. М.А.Дорогой замислив і реалізував свій проект як довільно міркуючий теолог, ознайомлений із загальними уявленнями про філософію, науку, суспільство. Хоча попередньо не вказано конфесійного напрямку богослів'я, фахівцем з якого є автор книги, контекстуально зрозуміло, що це окремий протестантський погляд на світ, людство та пізнання. Тож назву книги «Библейская философия» ми б могли термінологічно перекласти як «окреме філософуюче міркування протестантського магістра богослів'я про пізнання, світ та людину». Біблійний дискурс в даному разі виступає базовим для міркувань про пізнання, людину, суспільство, науку. Філософуюче міркування – знаряддя обґрунтування біблійного походження світу, людини, науки, пізнання.

У полісвітоглядному, поліконфесійному, постсекулярному інформаційному просторі ця книга справді може бути цікавою для тих, хто шукає біблійного обґрунтування сучасним науковим здобуткам на популярному рівні, знайти свого читача. Водночас зрозуміло, що ні сам автор, ні текст книги не претендують на академічний рівень осмислення співвідношення філософії, науки, релігії. Про це щонайменше свідчить список використаної літератури, в якому зовсім відсутні сучасні напрацювання з цієї тематики (хоча б російськомовні чи україномовні). Якщо автор не володіє українською мовою і його не цікавлять вітчизняні напрацювання у цій сфері, представлені значним масивом наукових публікацій на тему співвідношення філософії, науки і релігії хоча б співробітниками Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ²⁴⁴, великою кількістю захищених з цієї тематики протягом останніх десятиліть дисертацій тощо, то міг би скористатись російськомовною теологічно-науковою літературою з цієї теми²⁴⁵. Нагадаємо, що окреме видавництво в Росії (ББИ, Москва)²⁴⁶ здійснювало

²⁴⁴ Наприклад: Горкуша О. Перспективи синтезу науки та релігії // Релігійні процеси в перспективі їх виявів. – К., 2012. – С. 190-223.; Горкуша О. Співвідношення наукового і релігійного освоєння світу: релігізація науки і сцієнтизація релігії // Релігія в контексті духовного життя. Колективна монографія. За ред. проф. А. Колодного. – К., 2012. – С. 272-307.; Климов В.В. Відношення між наукою і релігією як індикатор духовного поступу. Релігієзнавчий аспект. Монографія. – К., 2015. – 318 с. ; Климов В. Відносини науки і релігії як рефлексія етапів інтелектуально-духовного та культурного розвитку людства // Релігія в контексті суспільної свідомості. Колективна монографія. За редакцією професора Анатолія Колодного. – К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015.- С.330-442.; Горкуша О. Співвідношення релігії і філософії як світоглядний процес // Там само. - С.102-117.; Кримський С. Наука як феномен цивілізації // Кримський С. Про софійність, правду, смисли людського буття. /Збірник науково-публіцистичних і філософських статей - К.2010 та ін.

²⁴⁵ Коллінз К.Джон. Наука и вера. Враги или друзья? Пер. с англ.- Черкассы: Колоквиум, 2005; Рос А. В начале... – Заокский, 2002; Рос. А. Наука открывает Бога. – Заокский: Источник жизни, 2009 та ін.

²⁴⁶ Барбур Иен. Религия и наука: история и современность. — М., 2001; Пикок Артур. Богословие в век науки: Модели бытия и становления в богословии и науке. – М., 2004; Кюнг Г. Начало всех вещей: Естествознание и религия. – М., ББИ, 2007; Дэвис Пол. Проект вселенной. Новые открытия творческой способности природы к самоорганизации. – М.:ББИ, 2011; Торранс Томас Ф. Пространство, время и воплощение. – М., ББИ, 2010; Брук Дж. Х. Наука и религия. Историческая перспектива. – М.: ББИ, 2004; Научное и богословское осмысление предельных вопросов: космология, творение, есхатология.– М.:ББИ, 2008; Мольтман Ю. Наука и мудрость: К

протягом останніх десятиліть переклад та публікацію праць філософів, науковців, теологів, присвячених цій тематиці.

Якщо автор свідомо оминає цілий величезний мовнодоступний масив академічних публікацій з аналізу співвідношення релігійного, наукового та філософського осмислення проблем гносеології, онтології, антропології та соціології, то мабуть тому, що ставить собі за мету не проаналізувати ці проблеми в діалогічній парадигмі з іншими мислителями, а лише представити власну точку зору. І як особиста точка зору окремого протестантського магістра богослів'я на ці проблеми дана книга може бути цікавою і для вітчизняних філософів та релігієзнавців.

Зрештою, і сам автор першими ж рядками передмови спростовує будь-яку причетність до академічного середовища. Будь-який науковець-гуманитарій, як і будь-який сучасний академічний філософ, усвідомлює, що гуманітарне знання, а надто філософське міркування, є лише окремим, неостатнім, але адекватним припущенням, здійсненим із застосуванням визнаної в наукових колах достатньо-коректною для осмислення певного предмету методологією. Натомість уже з 5 сторінки читаємо: *«Книга «Библейская философия» є альтернативою існуючої у філософії проблематиці з цих питань. Вона відповідає на всі проблемні питання філософії. Не лякайся, читачу. Відповідь на ці питання буде давати не автор. Його завдання просто показати те джерело, яке відповідає на ці «вічні» питання людини»*. Бачимо: 1) це однозначно альтернативний погляд на філософські проблеми; 2) очевидно закладається перспектива того, що «відповідь на філософські питання» даватиме Біблія. Нам, сподіваємось, не даватимуть остаточних відповідей на ті смисложиттєві питання, які щораз ситуативно переосмислюються філософами в змінюваних суспільно-культурних контекстах, бо лише способом такого постійного переосмислення людство самоідентифікується в новій історично-життєвій ситуації?

«Філософія» розуміється автором книги в популярному значенні – як сукупність смисложиттєвих питань та знаходження відповідей на них, в даному разі – з точки зору авторського прочитання Біблії. Наскільки буде коректним для пошуку відповіді на філософські питання авторське прочитання магістром богослів'я Біблії?

Однак автор має на меті не лише дати остаточні відповіді на смисложиттєві філософські питання людства з точки зору власного тлумачення Біблії, але й переконує читачів в необхідності застосування цього підходу в системі освіти: *«Хоча Біблія існує в оточуючому нас світі, присутня в світі, але для людини, зокрема для тебе, читачу, через різні обставини – вона недоступна. В державній системі освіти цього джерела просто немає. Там Біблію не вивчають, а вивчають філософію. Та оскільки Біблія є абсолютна істина, то виходить, що система державної освіти позбавлена джерела, яке може дати кожному, хто навчається, знання абсолютної істини. Тому викладачі дисципліни, від якої залежить формування світогляду, не знаючи абсолютної істини, змушені знайомити слухачів лише з різними думками, ідеями, теоріями філософів, які являють собою суб'єктивний погляд на проблеми, що розглядаються філософією»²⁴⁷*.

Наразі так. Жоден філософ чи гуманитарій академічного рівня не буде стверджувати за жодних обставин, що володіє абсолютною істиною. Надто багато чинників (мова, світогляд, обсяг знань, актуальність проблеми, культурно-історичний контекст тощо) та недосконалість й обмеженість людських засобів (розум, включеність у світ й людське життя, що унеможлиблює остаточного відсторонення, а відтак і повної об'єктивності щодо аналізованих проблем) заважатимуть окремому філософу пред'являти претензії на володіння абсолютною істиною. Якщо ж хтось і може володіти абсолютною істиною, то, очевидно, лише такий суб'єкт, який володіє всезнанням. Атрибуція всезнання справді належить лише Богові.

диалогу естественных наук и богословия. – М.: ББИ, 2005; Полкинхорн Джон. Наука и богословие. Введение.- М.: ББИ, 2004; Наука и богословие: Антропологическая перспектива. – М.: ББИ, 2004 тощо.

²⁴⁷ Дорогой М.А. Библейская философия. Краткий очерк по основным проблемам философии... - С. 5.

З християнської точки зору Бог висловлюється до людини Біблією. Тож віруючі християни мають підстави стверджувати, що Біблія містить абсолютну істину. Як мусульмани – що таку містить Коран. Тому в монорелігійному середовищі справді можна говорити про доречність вивчення релігійних істин через державну освіту. Лишається, правда, питання щодо конфесійного варіанту прочитання істини, висловленої Біблією. Особливо це питання є актуальним в поліконфесійному середовищі. Адже знаємо, що католицьке, православне чи протестантське в усьому багатоманітті варіацій богослів'я таки відмінно й варіативно розтлумачує ту абсолютну істину, що висловлена Богом через Біблію. Тому не розуміємо, який саме з усього багатоманіття наявних, варіант витлумачення Біблійної істини пропонує викладати через державну освіту автор аналізованої книги. Власний? Але залишимо вирішення проблеми співвідношення суб'єктивного-об'єктивного в галузі богослів'я богословам і теологам та сумлінню самого автора книги.

Як слушно зазначає автор, *“тепер вільний від цензури книжковий ринок України виповнився морем найрізноманітнішої, невідомої раніше, духовної літератури. Виникла проблема. Ці різні філософії, школи і напрямки, як, наприклад, окультизм, спіритизм, східна філософія, розповсюджуючи свою літературу, активно пропонують особистості своє світорозуміння, вказуючи на нього, як на єдино істинне”*²⁴⁸. І ця проблема в нашому поліконфесійному, полісвітоглядному суспільстві є гострою. Держава справді *“вмила руки”* від справи формування світогляду громадян в інформаційному середовищі, що найбільше турбує вітчизняних гуманітаріїв, академічні й популярні праці яких не отримують належної фінансової чи популяризаційної державної підтримки. Можливо саме цим і можна пояснити необізнаність автора книги з вітчизняним академічним доробком в аналізованій ним проблемі.

Будь-який філософ позаздрить автору книги, який робить «прости» висновки із надто складних проблемних ситуацій: *“Поскільки абсолютна істина одна, то істинним світоглядом буде лише той, який побудований на цій істині. Тоді він буде правильним, істинним і дасть людині правильне розуміння себе, як особистості: хто вона, звідки вона, яким є її призначення в цьому житті і куди вона йде”*²⁴⁹. Але помічаємо, що автор усе ж таки побачив потребу заговорити про «правильне» розуміння істини. А правильність розуміння абсолютної істини залежить вже не від Бога, а від людини, від спроможності її системи когнітивних ідентифікаторів ту істину висловити, від можливості цю істину збагнути в притаманному їй культурному середовищу ціннісно-смысловому універсуму, від культурно-історичного контексту, суспільних обставин, від точки зору індивіда та спільноти до якої він належить тощо.

То чи ж *“можна пізнати істину про все? Стати володарем абсолютної істини?”*²⁵⁰. Автор однозначно стверджує – так. Джерелом істини, як наголошує автор, є Біблія, яку *“повністю відкидає філософія”*, через що і не може дати відповідей на «вічні» смисложиттєві питання. Погоджуємось, що якщо задати Біблію як аксіоматичний базис для вирішення смисложиттєвих проблем, то можна сподіватись на їх адекватне в межах біблійного дискурсу вирішення. Та для цього доведеться проігнорувати 1) варіативне тлумачення Біблії з точки зору різноконфесійних богословських систем; 2) багатоманіття факторів, що впливають на конкретну життєву ситуацію та її розуміння, але мають позабіблійне походження; 3) усю позабіблійну інтелектуальну спадщину.

Щодо стилістики книги, то автор наголошує, що *“книга написана не в жанрі богословського викладу біблійних істин, не в просторі віри, а в жанрі популярного викладу змісту біблійної істини. Натиск зроблено на інтелектуальний бік особистості, що властиво ґрунтований на розумі, філософії. Тобто Одкровення викладається на понятійному, а не на релігійному рівні. Це просто інформація про духовний світ і його зв'язок з людиною, про зміст Біблії, і про результати науки, які підтверджують біблійну істину про створення”*²⁵¹.

²⁴⁸ Там само. - С. 6.

²⁴⁹ Там само. - С.6.

²⁵⁰ Там само. - С. 7.

²⁵¹ Там само. - С. 8.

То до чого ж тут філософія у назві? Так би й назвали книгу: «Популярний авторський варіант бачення біблійного змісту щодо низки смисложиттєвих питань людини».

Так само і щодо наукових концепцій, використаних автором, зазначається: *“використаний в книзі науковий матеріал є популярним і тому книга не містить рецензії якогось солідного вченого. Просто книга показує ті сучасні наукові досягнення, які не протирічать Біблії, а, навпаки, підтверджують її істину”*²⁵².

Зміст книги безумовно цікавий і легко читається, на популярному рівні з протестантської позиції розтлумачуються складні взаємозв'язки між різними способами осягнення світу й себе людиною. Однак, як і будь-який популярний спосіб витлумачення складних проблем, він хибує поспішними узагальненнями, неприпустимими спрощеннями, редукціями, недомовленостями, порівнянням непорівнюваного.

Так, наприклад, щодо предмету осягнення, які очевидно відмінні в теології та науки, на чому наголошують академічні мислителі, автор припускається поспішного узагальнення, адже вважає, що Біблія і наука спрямовані на пізнання одного предмету. *“Оскільки і Біблія і наука мають буття, яке існує в одному екземплярі, тобто один і той же об'єкт, то їх знання про буття повинно співпадати. У них не може і не повинно бути різноголосся. Справді, Бог як Творець вклав в предмет буття знання про нього у вигляді інформації і те ж знання як інформацію про цей предмет видобуває з предмету наука, адже іншого знання немає. Тому біблійна істина завжди підтверджується науковою істиною”*²⁵³.

Щодо однокземлярності досліджуваного об'єкту – навіть якщо автор Біблії і світу один – Бог, то маємо усе ж два екземпляри його висловлення – світ і Біблію. На пізнання світу з точки зору людини й спрямована наука. Біблія ж, як особливе звернення Бога-Творця до людини, хоч і містить інформацію про світ, але є текстовим повідомленням людині про її місце у світі, яке принагідно витлумачують богослови й теологи. Світ, створений Богом, в якому живе людина, та текстове повідомлення Бога людині - два різні предмети. Тож звичайно, інформація, видобута людиною з дослідження світу, та інформація, отримана людиною з текстового повідомлення Бога, можуть бути несуперечливими. Однак методи, засоби отримання цієї інформації, як і зміст повідомлення очевидно відмінні.

Зауважимо також, що не завдання науки та вчених доводити гармонійність та досконалість витвору й підтверджувати авторство Творця. Вони переймаються дослідженням середовища, у якому знаходить себе людина, в усьому багатоманітті його окремих елементів та усіх взаємозв'язках у систему світу. Тому, звичайно ж, *“наука стала пізнавати природу, не оглядаючись на Бога”*²⁵⁴. А наскільки адекватні результати отримав би, скажімо, хімік, який починав би досліджувати хімічний склад певної речовини спираючись не на видобуте попередніми хіміками знання та свої безпосередні експерименти, а на текст Біблії? І чи не було б це порушенням компетенції хіміка як фахівця і спеціаліста в хімічному складі світу, якби він почав авторитетно висловлюватись стосовно Творця всесвіту? І що б він міг сказати щодо Бога – висловити припущення (адже експериментального підтвердження не отримати) щодо Його хімічного складу? Період алхімії передував постанню хімії й супроводжувався, наскільки ми пам'ятаємо, гострим несприйняттям та жорсткою реакцією теологів та богословів. Усе вище висловлене, звичайно, не суперечить можливості гармонійного поєднання на рівні індивідуальної свідомості біблійного розуміння світу та фахової компетенції певного науковця. Але диференціація сфер людського пізнання за предметом й адекватними методами та засобами дала можливість ефективно просувати пізнання світу з опертям на фахову компетентність. Як би поставились богослови до того, аби хіміки вимагали, щоб своє міркування про Бога вони необхідно спирали на хімічну таблицю Менделєєва?

Звідси автор робить поспішні висновки, що *“розум, повністю відірвався від віри і став над вірою. Втративши Бога, розум вченого втратив і Божі стандарти десяти*

---

²⁵² Там само. - С. 9.

²⁵³ Там само. - С. 57.

²⁵⁴ Там само. С. 66.

заповідей і став ціннісно-нейтральним”²⁵⁵. Як ми наголошували, на рівні індивідуальної свідомості фахова компетентність науковця і біблійне розуміння світу можуть гармонійно поєднуватись. Чи приймає, чи не приймає особистість морально-релігійні настанови, зокрема десять заповідей, залежить від індивідуального сумління. Чи вірить людина в Бога, чи ні – справа її особистісної волі і віри. Розум – знаряддя людини, за допомогою якого вона формує знання, віра – засіб, завдяки якому приймає фундаментальні для світогляду переконання. Тож чи втратить людина віру в Бога, чи ні, залежить не від пізнаючого розуму, але від особистісної віри і волі людини. Звичайно, ми не можемо виключати і контекстуальний вплив культурно-суспільних факторів.

А ось аналізом культурно-суспільних факторів, які формують ціннісно-світоглядний контекст життя людини, займається гуманітаристика. Саме цю галузь пізнання автор книги не бере до уваги, зосереджуючись очевидно на природничих галузях та філософії. Ну і справді, якщо вилучити культурно-історичний поступ людства в усьому багатоманітті ситуативно сформульованих людських сенсів та значень, лишається лише інформація, позбавлена індивідуального висловлення. Є природа, є ідеї, є розум, є віра, є Бог, як автор інформації... Зникла людина як вільний суб’єкт з її індивідуальним життєвим досвідом й конкретною мовою, якою ця людина здатна зрозуміти та відповісти.

Таке спрощення дає автору книги значні результати: *“Світ як система, як всяка матеріальна реальність має попередній розумний духовний задум особистості Бога, містить в собі нематеріальну інформацію і створений згідно цій інформації. Структура інформації показала, що інформація це єдиний і реальний місточок, що поєднує духовний світ і матеріальний. Інформація дала вченому знання про “невидиме”, знання того, що “невидиме”, т.б. нематеріальна інформація існує. Це той шлях, через який відбувається уречевлення ідеї, коли “невидиме” замисел стає видимим предметом. Інформація відкрила особистість Бога як особистість, що посилає створену за волею Бога інформацію іншій особистості – людині”*²⁵⁶.

Не знаємо, як до таких висловлювань автора поставляться в богословському середовищі. Та маємо надію, що автор обізнаний з величезним масивом християнського розуміння Логосу. Ми б з обережності й філософсько-релігійнознавчої обізнаності не зводили все до інформації. Слово Боже, будучи цілісним висловленням Божим, висловлюється індивідуально, має конкретне історичне й персональне втілення – Ісуса Христа. Зазвичай постання біляхристиянських неорелігійних течій починається з довільного прочитання Слова Божого і своєрідного розуміння Ним висловленого. Інформація дещо знеособлене. Світ, Біблія та Ісус Христос – конкретні звернення Бога до людини, які спонукають до особистісної відповіді.

За переконанням автора, *“наука інформатика через структуру духовної інформації неспростовно доводить існування особистості Бога”*, але *“людина не хоче бачити Бога в творінні, а якщо і бачить, то спростовує Його принципово, “подавляє правду неправдою”*. Таким чином, *інформація Бога про Себе як Творця цього буття, послана Богом людині через природу, не прийнята людиною”*²⁵⁷. За нашим переконанням, вірити чи не вірити у речі, які знаходяться поза компетентністю осягнення доступного людськими засобами (розум, досвід) – залежить від свободи волі людини, якою, до речі, саме з метою можливості зробити вільний вибір віри й вільно відповісти на заклик Божий, наділив її Господь. Не справа розуму спонукати людину до віри, не завдання науки, особливо природничої чи інформатики – доводити існування Бога. Який сенс у вірі, якщо вона не є вільним актом свободи вибору людини? Також бачимо, що автор поспішно узагальнює усіх людей та стверджує, що *“людина не хоче бачити Бога в творінні, а якщо і бачить, то спростовує Його принципово”*, хоча, якщо припустити, що автор книги усе ж таки дотримується декларованої ним позиції віруючого християнина, то сам уже і є спростуванням свого ж вищенаведеного твердження.

---

²⁵⁵ Там само. - С. 66.

²⁵⁶ Там само. - С. 70.

²⁵⁷ Там само. - С. 79.

Однак Дорогой М.А. має на меті не розібратись у складних відносинах віри та розуму, а прагне довести, що все, про що він знає, обґрунтовує існування Бога. Очевидно це є теологічне завдання. І для його виконання він використовує усі знайдені засоби, не переймаючись тим, чи це не суперечить їхньому функціональному призначенню. Тому, як міркує Дорогой М.А., так само, як інформатика (людське осмислення інформації та формулювання знання щодо цього предмету), *“ще однією галуззю наук, яка напряду зіштовхується з фактом існування Бога”*, є біологія (людське осмислення та формулювання знання людини щодо живого у світі)²⁵⁸. З нашої точки зору біологія, як людське пізнання та сформульоване знання людини про живе, не може *“зіштовхуватись”* із Творцем, який це живе створив. Щонайменше тому, що не на Бога-Творця, а на живі істоти (створіння) зосереджена увага біолога. Але автор книги очевидно ігнорує цю специфіку фахового зосередження біологів. Йому важливо довести, що *“біомолекули клітини говорять про Бога”*²⁵⁹, *“процеси в клітині вказують на існування Бога”*²⁶⁰, як і *“структура клітини”*²⁶¹, як і *“щільність інформації ДНК”* чи *“закладені інстинкти всього живого”*, *“біологічний годинник в організмі”*²⁶² тощо. Маємо надію, що Дорогой М.А. є фахівцем в біології. Зрозуміло, що для віруючої людини все, з чим вона стикається, вказує на Бога-Творця, адже це є Його творіння – знаки Його творчості. Точнісінько як для невіруючого усе, що існує, не вказує на якогось позасистемного Творця, а є лише сукупністю існуючого.

Дорогой М.А. в пошуках вказівки на особистість Бога-Творця приходять до висновку, що *“про існування Бога говорить також системність буття, оскільки систему може створити лише інтелект, адже лише особистість встановлює призначення систем. І цей творець систем буття є Бог”*²⁶³. Людина здатна схилитись до мислення за аналогією, особливо якщо кількість наявної інформації про певний факт, його причини й впливові фактори є обмеженою. Систематизація – дієвий логічний механізм, за допомогою якого людська свідомість впорядковує отриману ззовні інформацію для наступної орієнтації у своїй життєвій ситуації. Тобто про необхідність систематизації для особистісної свідомості ми знаємо, бо самі спираємось на цей механізм для власного виживання й орієнтації у світі. Тому, звичайно, віруюча людина за аналогією може припустити, що й Божа свідомість використовує цей логічний механізм при моделюванні й Творенні світу. Системність буття, простіше кажучи, є наслідком логічного осягнення світу людиною. Бо людина може зрозуміти світ і буття лише як систему (модель світу чи буття, створену людським інтелектом). Коли наукові парадигми, що пояснюють світ чи якийсь його сегмент, змінюють одна одну в процесі наукових революцій, кожна з них лишається системою з логічно впорядкованою сформульованою як знання інформацією. Але це все нам лише доводить те, що системність притаманна людському способу осмислення буття. Про саме ж буття ми маємо можливість міркувати лише спираючись на власну свідомість, через що й накидаємо системність, як властивість свого інтелекту, буттю.

Абсолютно правильно автор вказує на обмеженість філософії в наданні *“повного”* знання про буття: *“В підручниках по філософії історія міркувань людини про оточуючий її світ – це історія питань, а не відповідей, оскільки власні міркування людини нездатні були відкрити істину про природу всього ні раніше, ні тепер. Адже відповідь на все дає лише Одкровення Бога. Тому, коли філософія намагається дати загальну картину буття, її зустрічає об’єктивна складність. Не маючи повних знань про буття, філософія, відкидаючи Біблію, створює різні суб’єктивні розуміння світу. І в результаті філософія, дану людству абсолютну істину у вигляді Одкровення Бога сприймає як чергову ідею, як релігію подібну іншим релігіям”*²⁶⁴. Нагадаємо, не справа філософії давати абсолютну істину. Філософ

---

²⁵⁸ Там само. - С.82.

²⁵⁹ Там само. - С.83.

²⁶⁰ Там само.- С.84.

²⁶¹ Там само. - С.85.

²⁶² Там само. - С. 93.

²⁶³ Там само. - С.97.

²⁶⁴ Там само.- С.98.

принаймні знає, що своїм недосконалим інтелектом може лише спробувати зазирнути за межі безпосередньо даного людського досвіду. Тому й переважно продукує запитання, а не відповіді. Але ці запитання впродовж тисячоліть розширювали горизонт баченого людством. А щодо філософського розуміння Біблії, нагадаємо, що якщо віруючий філософ і не сумнівається в авторстві цієї книги, то принаймні усвідомлює, що може зрозуміти зміст нею висловленого лише обмеженою людською мовою. Тобто стверджувати, що остаточно розкрив зміст абсолютної істини, висловленої Богом у Біблії, може лише видатний зухвалець, а не філософ, який прискіпуватиметься до кожного висловленого значення й невтомно уточнюватиме його зміст в кожній окремій деталі.

Якщо ж вилучити усі ці сумніви людського філософуючого розуму, усі вищенаведені історично-контекстуальні перипетії розвитку людської думки, мінливість світу з багатоманіття буття та неостаточність людського знання і розмаїття людських точок зору (зокрема й ґрунтованих на біблійній аксіоматиці) про творіння й самого Творця, то можна, звичайно, запропонувати власну концепцію біблійного бачення світу. Але тоді чи варто у назву книги виносити слово “філософія”?

Після прочитання книги Дорогого М.А. у нас не залишилось сумніву, що така книга, як авторське бачення біблійного тлумачення світу, має право на існування. Проте варто було б коректніше поставитись до її назви. І тоді стало б очевидним, що оцінити актуальність та адекватність такої праці мали б сучасні протестантські теологи. Бо розум філософський задаватиме щомиті все більше і більше запитань, адже дуже ревно ставиться до тих варіантів “абсолютної істини”, які впродовж людської історії пропонуються різними авторами.

5.2 Даріуш ТУЛОВЕЦЬКИЙ. Рецензія на книгу Януша Мар’яньського «Лексикон соціології моральності (Краків, 2015).

Dariusz Tułowiecki, pontifical University of John Paul II, Krakow

Review: Janusz Mariański (ed.), *Leksykon socjologii moralności. Podstawy – teorie – badania – perspektywy*, Polska, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS 2015, pp. 976.

Janusz Mariański (ed.), *Lexicon of sociology of morality. Basics - theories - research - perspectives*, Poland, Krakow: Publishing Department NOMOS 2015 pp. 976.

Morality is an indispensable element of social life. Norms and values - socially embedded and determining the foundations of a culture – decide of individual and massive behaviors. Despite the cultural changes and the discourse around the ways of conceiving the ethics and morality, despite relativization of certain values and norms and consolidation of other, culturally new, morality is an integral building block of society²⁶⁵. It is considered both as an essential component of political²⁶⁶, economic²⁶⁷ and social life, as well as permanent element of solving social conflicts in public life and in the international field²⁶⁸.

In Central and Eastern Europe an important contribution to building and developing social research on morality has been provided by a number of Polish researchers. Polish sociology of morality is known not only in Europe but around the world, primarily thanks to the work of Ossowska Maria and Zygmunt Bauman. It is difficult to talk about contemporary publications on the social studies of molarity without the publication of the latter researcher. He is widely cited in almost every publication in the world, and his books are present on the shelves of almost every

---

²⁶⁵ Rh. M. Shaw (2015), *Ethics, Moral Life and the Body: Sociological Perspectives*, United Kingdom, Hampshire: Palgrave Macmillan. - Pp. 11-36.

²⁶⁶ N. Neuhaus, H. Langest (2011), *Values of Christian Democracy. Some key concepts*, Germany, Ulm: FE-Medienverlags GmbH. - Pp. 16-17.

²⁶⁷ A. Barcik (2009), *Ekonomia a ład społeczny*, in: „Symposium. Kościół polski i świat biznesu – wyzwania i zadania społeczne”, No. 1(18) - Pp. 25-35.

²⁶⁸ D. Tułowiecki (2015), *Dialogue and the „culture of encounter” as the path to the peace in the modern world (in the light of Pope Francis course)*, in: „Українське релігієзнавство”, No. 74/75. - Pp. 90-119.